

СИНТЕЗ ТРАДИЦІЙНОГО ТА ПРОФЕСІЙНОГО У ГОБЕЛЕНАХ НАТАЛІ ПАУК

УДК 745.52(477.83)

Ольга ЛУКОВСЬКА,

*кандидат мистецтвознавства, доцент,
Українська академія друкарства,
м. Львів, Україна*

Олена ЦИМБАЛЮК,

*кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри книжкової графіки та дизайну друкованої
продукції Української академії друкарства,
м. Львів, Україна*

Анотація. У статті аналізуються характерні риси творчості відомої львівської художниці Н. Паук. Розглядаються художні особливості декоративних гобеленів, створених авторкою на основі інтерпретації традицій національної спадщини народного мистецтва.

Ключові слова: *художнє ткацтво, митець, народне мистецтво, традиції, декоративний гобелен, художні особливості.*

Серед яскравих майстрів українського художнього ткацтва особливо виділяється постать відомої львівської художниці Наталі Паук. Талановита майстриня гобелена, сильна творча особистість, Н. Паук володіла неповторним авторським стилем, який значною мірою вплинув на формування художніх особливостей та мистецької своєрідності львівської школи текстилю. Значний вплив на формування творчої індивідуальності мисткині мало українське народне мистецтво та національні традиції.

Отже, **метою** статті є дослідження творчості класика українського художнього текстилю Н. Паук, висвітлення ролі і значення народного мистецтва та традицій національної культури в її творчому доробку, аналіз художніх особливостей творів.

Аналіз публікацій. До творчості Н. Паук неодноразово зверталися дослідники. Уваги заслуговують монографії мистецтвознавців О. Голубця, А. Жука, Я. Запаска, О. Никорак [2; 4; 5; 7]. Важливим джерелом інформації при опрацюванні зазначеної

теми стали дослідження Н. Гассанової, Л. Жоголь, Т. Кара-Васильєвої, Г. Кусько, Ю. Лащука, О. Луковської, Т. Печенюк, В. Савицької, Є. Шимчук, О. Ямборко [1; 3; 8; 10-11; 13; 18; 19] та інших авторів, у працях яких характеризується творчість львівських майстрів художнього ткацтва, а також аналізуються створені ними роботи. При написанні статті були використані каталоги художніх виставок, бібліографічні довідники, альбоми [6; 9; 12; 17], фотографії авторських робіт мисткині.

Актуальність обраної теми зумовлена відсутністю в українській мистецтвознавчій літературі фахових праць, які висвітлюють вплив народного мистецтва та традицій національної культури на творчість Н. Паук. В опрацьованих джерелах її твори розглядаються фрагментарно та побіжно. Вивчення творчої спадщини Н. Паук є актуальним і з огляду на те, що сьогодні, в період глобалізації, важливою є підтримка прагнень відомих художників та їх молодих колег до збереження та подальшого зміцнення школи львівського текстилю. Отож, актуальним вкрай потрібним є більш ретельне дослідження творчості класика львівського гобелена Н. Паук.

Наталя Паук – випускниця мистецьких навчальних закладів Львова – кафедри художнього текстилю училища ім. І. Труша та інституту декоративного-прикладного мистецтва (тепер ЛДКДУМ та ЛНАМ), де вона здобула міцне підґрунтя та сформувала свої професійні навички. Варто відзначити, що специфіка художньої освіти в цих закладах завжди полягала у тісному поєднанні із традиціями українського народного мистецтва, зокрема, ткацтва.

Аналізуючи творчість Н. Паук, слід звернути увагу на особливості середовища, в якому вона формувалась. Це 1960-70-ті роки – період так званої «хрущовської відлиги», що підняла хвилю національної свідомості, оновлення культури, активізації руху за відродження народних традицій, рідної мови. Попри те, це був час жахливого ідеологічного тиску, який невідомий художникам вже вільної України. «Поняття «національне» трактувалося як «націоналістичне», отже – вороже, а прагнення творити свій національний стиль суворо засуджувалося» [16, с. 13].

Проте митці, емоційно найвразливіша частина суспільства, не мирилися з таким станом речей. Мабуть, цей важкий час спричинився до унікального загартування та спротиву системі, адже саме тоді художники текстилю С. Шабатура, Л. Крип'якевич, Н. Паук та інші активно працювали і створювали

чудові українські гобелени, а своєю творчістю заклали підвалини львівської текстильної школи [2].

Постать Наталі Паук помітно вирізняється серед майстрів львівського художнього текстилю. Аналізуючи творчий доробок, відзначимо, що чільне місце у формуванні образної виразності її творів завжди займало народне мистецтво, колоритність і художній рівень якого є справді вражаючими. В образно-змістовій структурі її декоративних гобеленів відчувається неабиякий вплив національного начала. Багатотисячолітні національні художні традиції Н. Паук вважає основним джерелом поступу професійного мистецтва, а образні вирішення творів ґрунтуються на багатстві народної творчості, її філософії. Бажання підтримати, зберегти й розвинути народні традиції та накласти їх на складний процес розвитку сучасного текстилю, зокрема, ткацтва у Н. Паук виникло органічно. Адже у форму, колір і орнамент вкладена творча енергія та філософська мудрість народу.

У творчому доробку художниці широкий діапазон тем і сюжетів, але улюблена тематика її творів – різноманітні стилізовані українські народні мотиви. Характерна для гобеленів художниці підкреслена декоративність, власне, зумовлена впливом народного мистецтва, адже у ньому реальна дійсність подається ідеалізовано, крізь призму умовності.

Н. Паук ретельно розробляла композицію та кольорову гаму для кожного зі своїх килимів та гобеленів. Мисткиня створювала твори, які були впізнавані за авторством завдяки застосуванню певних прийомів художньої виразності. Відчуваючи міру стилізації, у розмаїтих композиціях Н. Паук поєднувала контрастний ритм кольорових плям, геометричних форм, темних та світлих смуг, надавала їм сучасного звучання. Разом з тим, художниця зберігала вишуканий колорит, притаманний народному ткацтву та вишивці, уникаючи модних на той час яскравих і крикливих кольорів. Майстриня застосовувала натуральні відтінки вовни: ахроматичні – чорний, сірий, коричневий, яскраві ж плями вміло врівноважувала.

Декоративні килими та гобелени Н. Паук вирізняються простотою, ретельно підбраною гамою кольорів і чітко визначеним ритмом, який залежно від задуму може або прискорюватись, або завмирати.

Однією з перших показових робіт був дипломний килим Наталі Паук «Гуцульщина». Випускниця відійшла від звиклої, усталеної схеми побудови килима за принципом станкової

картини, як було прийнято в ті часи, та звернулася до узагальнення і декоративного трактування твору. Композиція орнаментально-фігуративного килима створена за гуцульськими мотивами: у ритмічному чергуванні широких смуг у рапортному порядку розміщено стилізовані постаті гуцулів та геометризовані зображення рослин. У загальну коричнево-теракотову гаму килима авторка сміливо вкраплює яскраво-синій та білий кольори, що підсилює емоційне звучання килима [14].

Для Н. Паук притаманним було звернення до поетичних джерел народної творчості. У творах, тематика яких пов'язана з фольклором і народним побутом, особливо відчувається її тісний зв'язок з традиціями національного мистецтва. Засобами художнього ткацтва авторка намагається відтворити українські звичаї, обряди, танці – поетичні образи усного та пісенного фольклору доходять до нас крізь призму асоціативного сприйняття.

Так, композицію фігуративного гобелена «Гори мої, гори зелені» Н. Паук створила, взявши за основу гуцульський танок: на тлі гір – танцюючі постаті людей. Загальної цілісності композиції досягнуто за рахунок добре продуманого співставлення кольорових плям і ліній, спрощеного пластичного трактування фігур. Особливого ефекту надає використання прозорих площин, що є прикметною ознакою творчості Н. Паук. Композицію доповнює напис, витканий у нижній частині твору, а піднесена емоційність образів і великий розмір гобелена надають йому монументальності. Колористика твору максимально наближена до традиційної гуцульської, побудована на гармонії оранжево-вохристих і зелених кольорів, доповнених сірим і білим.

У гобелені «Бойківщина» поетика народного мистецтва та використання традицій килимового ткацтва втілюється майстринею в узагальненій, за кольором і формою, композиції. За допомогою чорно-білих, сірих та оранжевих плям і площин художниця створює конкретні постаті. Усі елементи композиції – зображення людей, квітів, птахів – підкреслено декоративні та складають гармонійну єдність.

Основу композиції гобелену «Великдень» складають ритмічно закомпоновані контрастні кольорові площини, які асоціативно сприймаються як рушники, писанки, паски. Таке національне забарвлення гобелена додає святкового настрою під час його споглядання, відчуття оптимізму завдяки піднесеному колориту.

У декоративних килимах та гобеленах Н. Паук сміливо та впевнено використовує багатий арсенал технічних прийомів народного ткацтва – «перебірне», «закладне», ткацтво «під бердо», «за межову нитку», «скоси», «деркання», меланжування тощо. Вільне володіння різноманітними техніками та прийомами ткацтва, глибокі знання творчої спадщини західноукраїнського ткацтва та засвоєння сучасного професійного досвіду надає творам Н. Паук особливої духовності та виявляє неповторний художній смак майстрині.

Аналізуючи творчий доробок Н. Паук, слід відзначити, що їй була дуже близька тема славного українського минулого. Особливості індивідуальної художньої мови мисткині яскраво проявилися у гобелені «Запорізькі козаки». Умовно-площинні зображення постатей трьох козаків у центрі композиції доповнює козацька «чайка» на зигзагоподібних хвилях. Твір відзначається монументальною чіткістю побудови, підкреслено графічним трактуванням фігур. Оригінальності композиції надає використання характерних прозорих площин. Золотиста кольорова гама доповнюється білим, сірим та блакитним відтінками. Твір виконано в техніці гребінкового ткання, що свідчить про досконале володіння мисткинею традиційними прийомами народного килимарства.

Художниця захоплюється красою та мальовничістю рідного краю, які потім уміло передає на полотні. Вона часто використовує оригінальні кольорові сполучення, стилізовані зображення краєвидів, рослин, птахів, тварин.

Згадаймо слова самої мисткині про її мальовниче село Великі Глібовичі, яке вона не забувала впродовж усього свого життя – свою хатинку, де народилась, могутній ліс, казкової краси пагорби, а біля них – широку долину з яскравими квітами, які маленькій дівчинці нагадували вогняне сяйво, а над усією цією красою величну церкву, що своїм сріблом сяяла на далекому горизонті... [9].

Ці рідні образи впродовж усього життєвого шляху були присутні у творах художниці. Наприклад, досконалу мову умовності вона знайшла у гобелені «Мій рідний край, моя земля»: побачена ніби з пташиного лету земля, смуги, що перетинаються й розбігаються, нагадують лінійні орнаменти верет, геометричні мотиви ліжників. Лінії знову зустрічаються, створюючи образ вічно змінної та водночас величної Землі, покритої павутиною із сотень доріг і стежок.

Авторська думка, закладена у гобелені «Мій рідний край, моя земля», асоціативно-символічно знаходить продовження у творі «Крига скресає», побудованому на характерному елементі ткацтва і вишивки Поділля – «безконечнику». Хвилясті ряди по всій ширині композиції створюють ефект нестримної течії, дають відчуття піднесення, розкутості і свободи.

Художниця демонструє досконале володіння засобами художньої виразності – вишуканістю ліній, гармонійними пропорціями, ритмом, багатством фактур. У килимі «Заморозки» при зображенні рослин вона застосовує ліжникову техніку, рельєфна фактура якої стає головним елементом художнього оформлення. Своєрідне сприйняття природи втілено в гобелені «Літо», у якому декоративність трактування рослинних мотивів і зображення птахів запозичено від народних килимів. Схожий підхід використала художниця і при роботі над гобеленом «Рослинний». Традиційними є і килимові техніки ткання, в яких виконано обидва твори [15].

Монументальний триптих «Дари ланів Задніпрянщини» (виконаний спільно з О. Риботицькою) символічно відображає всю Україну та вирізняється цілісністю умовної стилізації фігур. Фігуративні композиції концентрують увагу образно-змістовим задумом, художньою мовою та міцним зв'язком з традиціями народного мистецтва. У центрі кожної частини триптиха, на тлі квітучих українських ланів, зображено жіночі постаті в народних строях. Композицію доповнюють декоративні зображення колосків і соняшників. Триптих відзначається гармонією лінійно-площинної побудови, використанням прозорих площин, а також насиченими піднесеними барвами. Гобелени виконані в червоно-коричневих і вохристих кольорах, з додатком біло-сірих і бежевих тонів.

Про високий рівень художньої майстерності Н. Паук свідчить її участь у багатьох обласних, республіканських, колишніх всесоюзних художніх виставках, а починаючи з 1985 р. – також міжнародних: у рамках днів культури СРСР – ЧССР в Празі, в Будапешті і Бельгії в 1986 р. на виставках «Радянський гобелен» тощо. З 1970 по 1990 рік більшість її гобеленів було закуплено Художнім фондом, Спілкою художників та музеями України.

Висновки. Проведене дослідження показує, що Н. Паук – яскравий представник львівської школи художнього текстилю, особистість, яка володіла монументальністю мислення та особливим мистецьким талантом, вродженою працездатністю

і шляхетністю. Основою творчості Н. Паук були глибокі знання, творчий пошук, використання традицій народного мистецтва, а також їх збереження розвиток відповідно до вимог сучасності. Зберігаючи декоративну основу народного ткацтва, Н. Паук збагатила сучасний художній текстиль новими знахідками в композиції, орнаментиці, колориті.

Художниця вирізнялася широким діапазоном творчого мислення у пошуках композиційних схем і декоративних засобів; її творам властива сюжетна змістовність, чіткість зображальних форм, майстерне технічне виконання, поєднання різноманітних ткацьких технік.

Творчість Н. Паук потребує належного комплексного дослідження, адже її постать – це помітне явище в художньому текстилі не лише львівського, а й загальноукраїнського масштабу.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Гассанова Н.* Традиції і новаторство в українському тематичному килимі // Народна творчість та етнографія. – 1979. – № 3. – С.17-23.
2. *Голубець О.* Між свободою і тоталітаризмом: Мистецьке середовище Львова другої половини ХХ століття. – Львів: Академічний експрес, 2001. – 175 с.
3. *Жоголь Л.* Декоративное искусство в современном интерьере. – Київ: Будівельник, 1986. – 200 с.
4. *Жук А.* Український радянський килим. – Київ: Наукова думка, 1973. – 167 с.
5. *Запаско Я.* Українське народне килимарство. – Київ: Мистецтво, 1973. – 112 с.
6. *Наталія Паук.* Степан Костирко // Каталог виставки / Укладач В. П. Откович. – Львів, 1989.
7. *Никорак О.* Українська народна тканина. – Львів: Інститут народознавства НАН України, 2004. – 583 с.
8. *Савицкая В.* Современный советский гобелен. – Москва: Советский художник, 1979. – 215 с.
9. У боротьбі за волю України. Спогади, життєписи, документи, матеріали. – Т. 3. – Львів, 2002.
10. *Кара-Васильєва Т.* Традиції в народному мистецтві // Образотворче мистецтво. – 1980. – № 6. – С. 9-11.
11. *Кара-Васильєва Т.* Чегусова З. У пошуках «Великого стилю». Декоративне мистецтво України ХХ ст. – К.: Либідь, 2005. – 280 с.
12. Карби // Альманах. – Львів: Афіша, 2002. – №1. – 104 с.

13. Кусько Г. Гобелен в інтер'єрі // Образотворче мистецтво. – 1986. – №1. – С. 19-22.
14. Луковська О. Відділ художнього текстилю ЛДКДУМ ім. І. Труша. Художня освіта і творчі проблеми // Вісник ХДАДМ. – 2004. – №7. – С. 42-51.
15. Луковська О. Мотиви природи у творчості львівських художників ткацтва другої половини ХХ ст. // Вісник ХДАДМ. – 2007. – № 10. – С 65-68.
16. Печенюк Т. «Шестидесятники» українського батіку // Образотворче мистецтво. – 1992. – №1. – С. 11-13.
17. Художній текстиль. Львівська школа / Уклад. Т.Печенюк. – Львів: Поллі, 1998. – 160 с.
18. Шимчук Є. Львівський гобелен // Образотворче мистецтво. – 1997. – №1. – С. 77-79.
19. Ямборко О. Традиція і новаторство в системі виражально-зображувальних засобів тканого панно України 60-х – 90-х рр. // Вісник ХДАДМ. – 2005. – № 6. – С. 101-111.

THE SYNTHESIS OF THE TRADITIONAL AND THE PROFESSIONAL IN NATALIYA'S PAUK TAPESTRIES

Olha LUKOVSKA

*Ph. D. (history of art), associate professor,
Ukrainian Academy of Typography. Lviv, Ukraine*

Olena TSYMBALYUK

*Ph. D. (history of art), associate professor,
Ukrainian Academy of Typography
(Department of Book Graphics and Publishing Production Design),
Lviv, Ukraine*

Annotation. *The article analyzes the characteristic features of the creative work of the well-known Lviv artist N. Pauk. It considers the artistic peculiarities of decorative tapestries which were created by the author on the basis of the interpretation of the heritage of the national art.*

Key words: *artistic weaving, artist, folk art, traditions, decorative tapestries, artistic features.*